

dr hab. José Andrés ALONSO DE LA FUENTE, prof. UJ
Instytut Językoznawstwa, Przekładoznawstwa i Hungarystyki
Wydział Filologiczny
Uniwersytet Jagielloński

Kraków, 29 maja 2025

Opinia o dorobku naukowym pani dr Aleksandry JAROSZ

Niniejsza recenzja została przygotowana na podstawie analizy głównej publikacji, czyli *Descriptive Grammar and Diachrony of Kurima, a Minority South Ryukyuan Language of the Miyako Islands* (Brill 2024), która została przedstawiona w ramach postępowania habilitacyjnego, oraz dorobku naukowego dr Aleksandry Jarosz.

Dla potrzeb sporządzenia niniejszej recenzji jej autor miał do dyspozycji teksty wszystkich wymienionych w załączonym folderze o nazwie „Wyborze publikacji”, tj. dwie monografie (jedna z nich to rozprawa doktorska) i kilkanaście artykułów napisanych po polsku, angielsku i po japońsku (w tym prace cytowane w międzynarodowych bazach Scopus i JSTOR). Większość tych artykułów ukazała się już po uzyskaniu przez panią dr. JAROSZ stopnia doktora w 2006 roku.

Monografia habilitacyjna

Książka *Descriptive Grammar and Diachrony of Kurima* (Brill 2024) stanowi efekt wieloletniej pracy badawczej nad jednym z najbardziej zagrożonych języków Japonii, tj. topolektem z wyspy Kurima, będącym odmianą języka z wysp Miyako (częścią archipelagu Sakishima w prefekturze Okinawa). Zgodnie z informacjami zawartymi w artykułach, język wyspy Kurima to jedna z najmniejszych odmian języka miyako, używana przez niewielką społeczność wyspy Kurima, liczącą mniej niż 50 aktywnych użytkowników, w większości osób starszych (powyżej 80. roku życia). UNESCO klasyfikuje język jako krytycznie zagrożony. Przed publikacją pracy dr Jarosz, ten topolekt nie posiadał systematycznej dokumentacji, poza małymi listami leksykalnymi i pojedynczymi zdaniami, które można znajdować w pracach takich jak np. uczonego SUGIMURA Takeo.

Licząca 700 stron monografia zawiera nie tylko opis synchroniczny systemu językowego, lecz także analizę diachroniczną oraz porównawczą (w rozdziale 6 dr Jarosz elegancko umiejscawia topolekt z Kurima w kontekście rodziny j. japońsko-riukiuańskich (lub na skrót „japonicznych”).

Dr Jarosz oparła swoje badania na bogatym materiale empirycznym, obejmującym dane zebrane podczas badań terenowych w latach 2017–2019, przeprowadzonych m.in. z konsultantem (etykieta ta zdecydowanie lepiej brzmi niż „informant”) KUNINAKA Fumio, oraz danych archiwalnych z wcześniejszych źródeł. Metodologia oparta była na kombinacji elicytacji, transkrypcji naturalnych tekstów oraz analizy porównawczej w ramach fonologii i morfoskładni (zastosowano m.in. notację IPA, a przykłady zostały szczegółowo zgłosowane). Muszę tutaj podkreślać, że praca ta charakteryzuje się bardzo wysokim stopniem precyzji.

Szczególną wartość stanowi część poświęcona morfologii w rozdziale 3, w której dr Jarosz opisuje złożony system fleksyjny czasownika. Przykładowo, dla wyrażenia trybu przypuszczającego wykorzystuje się sufix -*tca*, pełniący jednocześnie funkcję partykuły tzw. w terminologii anglojęzycznej „hearsay” należący do sfery ewidencjalności (podaję tutaj na przykład *munu*: jako partykuła kontrfaktyczna). Tego rodzaju szczegółowe opisy rzadkich form językowych są nieocenione dla badań nad językami izolowanymi i ginącymi.

Rozdział 4 poświęcony składni zawiera m.in. analizę szyku wyrazów (czyli tradycyjnie „SOV”), znakowania argumentów oraz zdań podrzędnych z partykułami -*ju* i -*ka*. Dr Jarosz bada też strukturę zdań pytających i rozkazujących, prezentując naturalne przykłady z tekstów nagranych na Kurimie. W następnych rozdziałach znajdziemy słownik „Kurima–angielski” zawierający ponad 1000 haseł (dr Jarosz nie podaje żadnej postaci, której nie udokumentowała z pierwszej ręki), bibliografię, różne indeksy oraz wyjątkowo przydatną listę rekonstrukcji dla j. prajaponicznego, która będzie naturalnie ulegała zmianie zależnie od postępów w dziedzinie językoznawstwa historyczno-porównawczego riukiuańskiego.

Kontekst językowy i znaczenie badań

Całość produkcji naukowej dr Jarosz poświęcona jest językoznawstwu riukiuańskiemu, mocno zorientowana na dokumentacji zagrożonych lektów oraz ich

opisie nie tylko synchronicznym ale też diachronicznym. Można powiedzieć, że w obydwóch przypadkach dr Jarosz osiąga najlepsze wyniki.

W artykule „Adjectives and adjectival derivatives in Miyako-Ryukyuan”, dr Jarosz wykazuje unikalne cechy niektórych przymiotników, takie jak brak fleksji czasowej i przypadkowej, a ich pozycja syntaktyczna sugeruje pokrewieństwo z kategorią przymiotników starojapońskich. Ten temat został rozbudowany w monografii habilitacyjnej. To pokazuje, że dr Jarosz jest w stanie aktualizować własne dane lub popatrzeć na nich w szerszym kontekście.

Również praca „Japonic Languages: An Overview” zawiera cenne ujęcie typologiczne języków japońskich, czyli jako rodziny językowej, która jest składem różnych języków. Dr Jarosz, wbrew dominującej narracji akademickiej w Japonii, dowodzi zasadności traktowania odmian takich jak lekty na wyspach Miyako lub Yonaguni czy na wyspach Hachijō jako niezależnych języków posiadających własną historię i nawet, w niektórych przypadkach, swoje specyficzności strukturalne. Jest to podejście nowatorskie i odważne, zwłaszcza w kontekście braku oficjalnego uznania tych języków w Japonii.

Artykuł pt. „*The Story of Isamiga: An Analysis of a Miyakoan Epic Song*” omawia dokładnie tę problematyczną sytuację bardziej szczegółowo. Dr Jarosz pokazuje, jak decyzje polityczne i edukacyjne wpłynęły (i nadal wpływają) na percepcję językowej różnorodności, a także na realne zanikanie języków mniejszościowych. Omawiane są również wysiłki rewitalizacyjne i ich zależność od narracji tożsamościowej oraz od relacji centrum-peryferia. Szczególna uwaga poświęcona jest językowi kurima jako przypadkowi granicznemu: pomiędzy pełnoprawnym językiem a marginalizowanym dialektem.

W artykule „Non-Core Vocabulary Cognates in Ryukyuan and Kyushu” zaprezentowano 18 leksemów spokrewnionych (ang. „cognates”) pomiędzy językami ryukiujańskimi a różnymi lektami z Kyushu. Dr Jarosz wprowadza pojęcie wspólnego substratu językowego, tj. „Common Kyushu-Ryukyuan”, i sugeruje, że wiele nie podstawowych wyrazów (np. nazwy roślin i zwierząt) może wywodzić się z tego hipotetycznego języka. Dowody fonologiczne i semantyczne wskazują na istnienie dawnych więzi językowych między Kyushu i Ryukyu, zanim doszło do rozdzielenia się tych wspólnot. Analiza obejmuje także zróżnicowanie geograficzne tych pokrewieństw.

Ciekawa jest kwestia, czy np. Kyushu odróżnia się bardziej w porównaniu z południowo-riukiuańskim albo z północno-ryukiuańskim.

Artykuł pt. „Endangered Languages and Memory in Okinawa” poświęcony jest pamięci językowej w społecznościach różnych miejsc prefektury Okinawa, skupiając się na symbolicznym znaczeniu języka w kontekście zaniku tradycyjnych odmian. Omawiana jest rola pamięci zbiorowej w utrzymywaniu tożsamości językowej pomimo fizycznej utraty języka (tzw. „language shift”). Dr Jarosz analizuje, jak język bywa zachowywany nie tyle przez codzienne użycie, co przez rytuały, lokalne pieśni, a nawet przez same wspomnienia użytkowników. Szczególne znaczenie mają wspólnotowe strategie zachowania „językowego dziedzictwa” w obliczu braku międzypokoleniowej transmisji. Ten aspekt wpisuje się w szerszą refleksję nad językami ginącymi jako nośnikami pamięci kulturowej.

Wkład w rozwój dyscypliny

Publikacja dr Jarosz stanowi przykład modelowego opisu języka zagrożonego, uwzględniającego zarówno dane empiryczne, jak i kontekst kulturowy, archiwalny oraz diachroniczny. Podejście dr Jarosz łączy perspektywę funkcjonalną (w ramach tzw. programu „Role and Reference Grammar”) z metodą rekonstrukcji języka prajaponicznego, który jest obecnie tematem popularnym wraz z dokumentacją j. riukiuańskich.

Warto zaznaczyć również działalność organizacyjną dr Jarosz. Jest ona członkiem zespołu redakcyjnego serii „Languages of Asia” oraz współpracownikiem słownika etymologicznego języków japońskich pod kierunkiem świętej pamięci prof. A. Vovina.

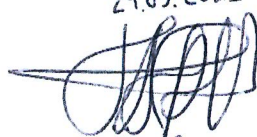
Podsumowanie i rekomendacja

Dr Jarosz prezentuje profil badacza interdyscyplinarnego, łączącego kompetencje językoznawcze i filologiczne. Jej działalność wpisuje się w ważny nurt współczesnej lingwistyki zajmującej się dokumentacją języków zagrożonych. Monografia habilitacyjna nie tylko spełnia, ale wręcz przewyższa standardy publikacji naukowych w dziedzinie językoznawstwa opisowego i typologicznego.

Na podstawie przeanalizowanej monografii habilitacyjnej, towarzyszących jej publikacji oraz całokształtu dorobku naukowego dr Jarosz należy jednoznacznie stwierdzić, że przedstawione prace stanowią nowatorski i doniosły wkład w rozwój współczesnego językoznawstwa. Szczególnie cenne są rezultaty dokumentacji języka (topolekt) z wyspy Kurima – zarówno z perspektywy synchroniczno-deskryptywnej, jak i porównawczo-historycznej. Chciałbym tutaj podkreślać, że dr Jarosz łączy warsztat lingwistyczny z głębokim zrozumieniem społeczno-politycznych uwarunkowań sytuacji językowych.

Wysoki poziom merytoryczny, interdyscyplinarne podejście oraz znaczący dorobek publikacyjny w renomowanych czasopiśmie i seriach wydawniczych jednoznacznie kwalifikują dr Jarosz do nadania jej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie językoznawstwo.

W świetle powyższego stwierdzam, że przedłożona do oceny rozprawa stanowi znaczący wynik badawczy w dyscyplinie językoznawstwo, przez co odpowiada wymogom określonym w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r., oraz że dorobek naukowy dr. Aleksandry Jarosz uzasadnia nadanie jej stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo.

29.05.2025

Józef Andrzej Albin